

УДК: 633.21.3.631.

Г. М. Моспан

Закарпатський інститут АПВ

С. С. Чепур, кандидат сільськогосподарських наук

Ужгородський національний університет

**ПРО ДЕЯКІ ЧИННИКИ МІНЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ
БОТАНІЧНОГО СКЛАДУ ВРОЖАЮ ЗЕЛЕНОЇ МАСИ
СІЯНИХ БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ ПРИ ВИРОЩУВАННІ
ЇХ В УМОВАХ ГІРСЬКО-ЛІСОВОГО ПОЯСУ КАРПАТ**

Висвітлено питання впливу удобрення сіяних лук вапняковими, органічними і мінеральними добривами, кліматичних умов та частоти косіння на характер мінливості показників ботанічного складу врожаю зеленої маси.

Гірсько-лісовий пояс Карпат має сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для розвитку кормовиробництва і тваринництва. Надання кормовиробництву регіону спеціалізованого галузевого характеру [10] послужить важливою ланкою його сталого розвитку [4,7].

Досягненню цієї мети сприятиме широке запровадження в системі виробництва кормів нетривалого (протягом найпродуктивніших другого та четвертого років життя в чотири- п'ятипільних сівозмінах) використання сіяних багаторічних трав [3,5,8,11,] з метою створення найоптимальніших, відповідно до фізіологічних потреб тварин, варіантів ботанічного складу травостою та за рахунок цього значною мірою вирішити проблеми кормового протеїну в раціонах [6,12,] та повноцінність забезпечення тварин зеленими кормами протягом весняно-осіннього періоду [1,9].

Методика досліджень Для вивчення зазначених проблем, в 2002-2007 роках, на схилі західної експозиції, крутизною 8-10°, з дерново-

© Моспан Г.М., Чепур С.С., 2008

буроземним, середньо глибоким, щебенюватим, пилювато середньо суглинковим, слабо змитим ґрунтом в п'ятипільній кормовій сівозміні гірського відділу Закарпатського інституту АПВ проведено ряд дослідів.

Орний (0-20 см) шар ґрунту характеризується вмістом на 100 г: азоту легкогідролізованого за Корнфілдом – 14 мг, рухомого фосфору – 0,5 мг фотоколориметрично і обмінного калію – 9,5 мг на полум'яному фотометрі у витяжці за Кірсановим, сумою ввібраних основ – 27 мг/екв., рН сольове – 5,4.

До складу травосумішок включали конюшину лучну, люцерну посівну і лядвенець рогатий, грястицю збірну та тимофіївку лучну.

У дослідях вивчали удобрення трав безпідстилковим гноєм ВРХ, перегноєм, вапняком та мінеральними добривами.

Результати досліджень. Закономірні, середньо багаторічні величини зниження врожаю зеленої маси сіяних багаторічних трав із збільшенням (понад два роки) віку травостою [5,6,7] тісно пов'язані з особливостями розвитку компонентів травостою або мінливістю його ботанічного складу залежно від кліматичних умов року, удобрення [2], строків косіння та ін.

У таблиці 1 наведені відсоткові дані про зміни ботанічного складу врожаю зеленої маси з першого укосу багаторічних трав 2-4-го років життя залежно від їх удобрення. З числа рослин, які проросли під покривом вівса, з висіяного навесні 2000 року насіння конюшини лучної, люцерни посівної та лядвенцю рогатого, після збирання покривної культури та після покривного укосу наприкінці вегетаційного періоду на варіантах досліді залишилось 265-299 рослин на 1 м², з них в середньому 21,5 % конюшини лучної, 5 % лядвенцю рогатого, 5,6 % люцерни посівної, 67 % тимофіївки лучної і 0,9 % різнотрав'я. Наприкінці вегетаційних періодів 2001-2004 років відмінності за кількістю рослин відповідних видів на варіантах досліді досягали ± 5-12 %.

Наведені в табл. 1 середні багаторічні дані про компонентний склад врожаю зеленої маси досліджуваних травостоїв показують, що на другому, найпродуктивнішому [5, 6, 7] році життя трав, на не удобреному контролі і на варіантах, де вносили N₉₀P₉₀K₉₀ окремо та в поєднанні з 30 т/га гною, в ньому переважали злакові види (49,08-62,7 %). Застосування 3 т/га вапняку за ротацію сівозміни та 30 т/га гною дало змогу збільшити в складі врожаю зеленої маси травостою частку бобових компонентів з 25-34 % до 45-46 %. На всіх удобрених варіантах пригнічувалось різнотрав'я і знижувалась його частка в урожаї. На третьому та четвертому роках життя

1. Зміни ботанічного складу врожаю першого укосу зеленої маси багаторічних трав 2-4-го років життя залежно від їх удобрення (в %)*1

Варианти*2	Ботанічний склад зеленої маси в середньому за 2001-2005 роки на:								
	2-му році життя		3-му році життя		4-му році життя*3				
	злаки	бобові	різно-трав'я	злаки	бобові	різно-трав'я	злаки	бобові	різно-трав'я
1	49,08 (26,8-76,4)	34,32 (8,2-56,6)	16,6 (10,2-33,8)	53,98 (25,4-68,1)	26,72 (3,4-60,5)	19,3 (6,9-34,8)	33,02 (22,6-58,6)	36,53 (18,1-62,4)	30,45 (15-49,8)
2	62,7 (37,6-81,9)	25,1 (5,9-52,5)	12,2 (5,1-23,4)	73,46 (49,9-90,6)	16,16 (1,5-39,1)	10,8 (5,6-14,1)	62,1 (48,9-75,2)	19,7 (10,1-31,6)	18,2 (5,1-33,8)
3	40,6 (15,5-63)	46,74 (6,5-78,8)	12,66 (5,1-30,5)	54,66 (26,5-85,5)	33,7 (2,9-61,4)	11,64 (7,8-14,4)	41,1 (29,3-55,6)	41,3 (23,5-60,5)	17,6 (10,2-37,2)
4	44,6 (15,5-74,4)	44,72 (10-78)	10,68 (6,5-15,6)	43,16 (15,7-75,0)	45,72 (8,6-75,5)	11,12 (6,0-14,2)	27,2 (13,2-36,3)	52,5 (24,9-77,8)	20,3 (9,0-38,8)
5	53,14 (18,3-81,9)	35,24 (3,5-74,5)	11,62 (7-21,6)	58,0 (15,0-78,5)	28,86 (3,5-73,0)	13,16 (6,8-22,9)	55,6 (20,5-80,2)	32,2 (8,8-69,5)	12,2 (5,9-19,6)

*1 – у верхньому ряду цифр показані середньорічні дані, в нижньому ряду – найменші і найбільші показники протягом 5 років досліджень;

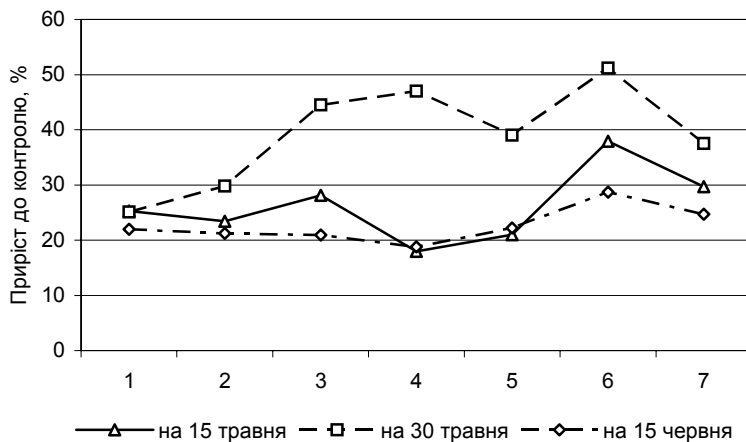
*2 – назва варіантів: 1 – контроль, без добрив; 2 – $N_{90}P_{90}K_{90}$; 3 – 3 т/га валняку на ротацию сівозміни + щорічно $N_{90}P_{90}K_{90}$;

4 – гній, 30 т/га; 5 – гній, 30 т/га + $N_{90}P_{90}K_{90}$;

*3 – наведені дані в середньому за 4 роки (2002-2005 рр.)

травостою, на варіантах з мінеральними добривами $N_{90}P_{90}K_{90}$ спостерігалось незначне (до 54-73 %) збільшення участі злакових компонентів, а на не удобреному контролі зростала частка різнотрав'я.

Порівнюючи, наведені в нижніх рядах кожної графи таблиці, щорічні показники ботанічного складу травостою із середньорічними, спостерігаємо дуже значні їх коливання залежно від кліматичних умов облікового року, що в свою чергу, як видно з рисунку 1, відповідає темпам приросту висоти травостоїв. Наприклад, на контролі 15 травня 2005 року, травостій був в 1,8 разу нижчий, ніж на цю ж дату 2004 року. За наслідками наступних двох обліків через кожні 15 днів, темпи приросту його висоти склали в 2004 році 39,4 і 99,2 %, а в 2005 році – 61,5 і 102,6 %, а кратність відставання в рості зменшилась з 1,8 до 1,5-1,10 разу. Аналогічний, за кратністю, вплив кліматичних умов на темпи приросту висоти травостою до контролю спостерігали на усіх варіантах удобрення трав. Цей чинник значно ускладнює прогнозування валових продуктивних показників врожаю.

Рис. 1. Вплив удобрення на темпи приросту висоти травостою, в % до контролю (у середньому за 2004-2005 рр.).

Удобрення трав: 1 – $(PK)_{30}$; 2 – $(PK)_{60}$; 3 – $N_{30}(PK)_{60}$; 4 – $(NPK)_{60}$; 5 – 30 т/га гною + $N_{30}P_{105}$ під покривну культуру; 6 – 30 т/га гною восени 1-го року життя трав + $N_{30}P_{105}$ наступної весни; 7 – щорічно навесні 10 т/га гною + $N_{10}P_{35}$.

У таблиці 2 відображено залежність ботанічного складу врожаю зеленої маси трав від удобрення органічними добривами в поєднанні з періодичністю скошування. Наведені дані свідчать про те, що із збільшенням числа скошувань трав з двох до чотирьох, в складі врожаю з кожним укосом, зменшувалась участь злакових компонентів і різнотрав'я та зростав відсоток бобових. При цьому, при удобренні трав 30 т/га гною, згадані показники змінювалися значно більше, ніж на контролі. Так, у 2007 році на контролі відсоток бобових в урожаї від першого до четвертого укосу зріс з 33 % до 39,1 %, а на варіанті з удобренням 30 т/га гною з 47,5 до 78,2 %.

2. Ботанічний склад врожаю зеленої маси трав залежно від їх удобрення органічними добривами та періодичності скошування, в %

Фактори впливу		Укіс	Злакові		Бобові		Різнотрав'я	
			Роки					
удобрення	укісність		2006	2007	2006	2007	2006	2007
без добрив – контроль	2-укісне – контроль	1-й	82,3	70,6	6,7	19,0	11,0	10,4
		2-й	71,3	74,0	9,9	21,0	18,8	5,0
	багатоукісне	1-й	84,2	53,7	3,4	33,0	12,4	13,3
		2-й	82,5	56,0	8,7	32,4	8,8	11,6
		3-й	77,2	58,6	11,8	31,3	11,0	10,1
	4-й	65,5	52,5	20,8	39,1	13,7	8,4	
30 т/га свіжого гною	2-укісне – контроль	1-й	78,2	56,1	13,4	35,1	8,4	8,8
		2-й	79,8	47,4	11,6	45,4	8,6	7,2
	багатоукісне	1-й	72,6	40,9	16,7	47,5	10,7	11,6
		2-й	67,6	40,5	24,5	51,8	7,9	7,7
		3-й	64,2	23,5	30,0	71,2	5,8	5,3
		4-й	55,7	16,5	34,0	78,2	10,3	5,3

– 1-й укіс у фазі цвітіння, 2-й – наприкінці вегетації трав при двохукісному та 1-й у фазі бутонізації, а 2-й і наступні через кожні 30 днів при багатоукісному використанні травостою

Висновки. 1. В умовах гірсько-лісового поясу Карпат ботанічний склад врожаю сіяних багаторічних трав змінюється під впливом кліматичних умов року, удобрення та строків косіння. Це ускладнює прогноз продуктивних показників врожаю.

2. Удобрення трав 3 т/га вапняку раз за ротацію сівозміни та 30 т/га гною збільшує в складі врожаю зеленої маси травостою частку бобових компонентів з 25-34 % до 45-46 % та пригнічує розвиток різнотрав'я і

знижує його участь в урожаї. Збільшення укісності трав з двох до чотирьох сприяє поступовому, від укусу до укусу, зменшенню участі злаків і різотрав'я в урожаї та зростанню в ньому відсотка бобових.

Бібліографічний список

1. Гноєвий В.І., Трішин О.К., Гноєвий І.В. Проблема кормів в Україні та шляхи її вирішення в сучасних умовах // Корми і кормовиробництво. Міжв. тем. наук. зб. № 54, Вінниця. – 2004. – С. 7-14.

2. Козяр О.М., Ярмоленко О.В., Лещенко Ю.В. та ін. Динаміка ботанічного складу травостою сіяної сіножаті залежно від його складу та рівня мінерального удобрення в умовах правобережного Лісостепу України // Корми і кормовиробництво. Між. тем. наук. зб. № 54, Вінниця, 2004. – С. 54-60.

3. Кризь О.П., Юшак В.С. Природні луки та шляхи їх поліпшення. В кн. «Природні багатства Закарпаття». Вид. Ордена Дружби народів «Карпати», Ужгород, 1987. – С. 137-150.

4. Моспан Г.М., Чепур С.С. Інтенсифікація гірського кормовиробництва, як елемент антропогенного руйнування природних гірських екосистем і шлях збалансованого господарювання в них. В зб. «Гори і люди». – Рахів. – 2002. – т. 2. – С. 128-132.

5. Моспан Г.М., Чепур С.С. Вплив удобрення багаторічних трав 2-4-го року життя на мінливість показників врожаю і його ботанічного складу при вирощуванні їх в умовах гірсько-лісового поясу Карпат // Корми і кормовиробництво. Міжв. тем. наук. зб. – Вінниця. – 2007. – № 59. – С. 53-58.

6. Моспан Г.М., Чепур С.С. Сіяні луки в умовах гірсько-лісового поясу Карпат. Особливості їх формування і використання. Рекомендації. – Ужгород: ПП Данило С.І., 2007. – 18 с.

7. Моспан Г.М., Моспан С.С., Чепур С.С. Сільськогосподарські комплекси карпатського регіону в умовах інтеграції екотуризму в його соціально-економічний простір. В зб. Екотуризм і сталий розвиток в Карпатах. – Рахів. – 2007. – С. 226-230.

8. Олішинський С.Й., Ключова Г.М., Юшак В.С. Підвищення продуктивності кормових угідь Карпат. В зб. «Проблеми гірського землеробства і тваринництва» Вид. «Карпати». Ужгород. 1973. – С.49-55.

9. Петриченко В.Ф. Актуальні завдання розвитку сучасного кормовиробництва в Україні // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 12. – С.55-58.

10. Ройченко Л.Г. Теоретично-методологічні основи надання кормовиробництву спеціалізованого галузевого характеру та відтворення його

виробничо-ресурсного потенціалу // Корми і кормовиробництво. Між. тем. наук. зб. – Вінниця. – 2004. – № 54. – С. 251-255.

11. Ющак В.С., Кіш А.П. Створення і використання сіяних сінокосів і пасовищ у горах. В зб. «Проблеми гірського землеробства і тваринництва». – Ужгород: Вид. «Карпати», 1973. – С. 42-48.

12. Чепур С.С. Підвищення кормової продуктивності багаторічних трав залежно від їх добору та удобрення в умовах гірської зони Карпат. Автореф. дис. ... канд. с-г наук. Вінниця, 2007. – 20 с.